

*Tomas Jermalavičius**
Baltijos gynybos koledžas

„Globalus karas su terorizmu“: iš naujo atrasta sukilimo ir kontrsukilimo teorija

Dažnai naudojamas terminas „globalinis karas su terorizmu“ yra tapęs įprastu Vakarų pasaulio politinių lyderių, akademikų ir analitikų leksikoje. Tačiau jis sukelia nemažai prieštaravimų bei interpretacijų, kurie nepadedą suvokti vykstančio konflikto esmės ir dinamikos. Pirmiausia reikia pripažinti, jog tai yra karas, kuriame konfliktuojančios pusės siekia politinių tikslų ir naudoja prievartą jiems pasiekti. Turint omeny, kad viena iš šių pusių yra nevalstybinis veikėjas, produktyviausias kelias yra bandyti taikyti seniai egzistuojančią ir gerai išplėtotą sukilimo ir kontrsukilimo teoriją, iki šiol naudotą tik konfliktui valstybės viduje tarp vyriausybės ir sukilėlių. Didele dalimi „globalinio karo su terorizmu“ strateginė logika atitinka šios teorijos principus, tačiau juos taikyti reikia šiai teorijai neįprastoje aplinkoje – tarptautinės sistemos lygyje, su globalinės ir transnacionalinės dimensijos dikuotuojamais savitais iššūkiams.

Įvadas

1999 m. pavasarį šio straipsnio autorius dalyvavo Viltono Parko konferencijoje Jungtinėje Karalystėje. Kaip ir įprasta tuo metu, pagrindinė gvildenta tema buvo transatlantiniai santykiai ir jų perspektyvos. Visi dalyviai – saugumo politikos ekspertai, akademikai, diplomatai, kariškiai – beveik vienbalsiai sutarė, kad, pasibaigus Šaltajam karui ir nelikus bendros visuotinės grėsmės, transatlantinis Aljansas buvo atsidūręs tam tikrame strateginiame vakuume, kurio neužpildė nei Balkanų karai, nei demokratinės erdvės plėtra į Rytus. Tačiau vieno istorijos profesoriaus mintis patraukė bent jau kai kurių dalyvių dėmesį. Kaip ir visi istorikai, sugebantys matyti platesnę chronologinę perspektyvą nei dabarties iššūkių valdomi saugumo politikos ekspertai, jis išsakė labai toliaregišką, netgi pranašišką, nuostatą. Anot jo, remiantis istorijos cikliškumo principu, šiuolaikinis pasaulis gyveno ne pokario laikotarpiu, o tarpukariu – laikotarpiu tarp Šaltojo karo ir kažkokio kito karo, kurio priežasčių, dalyvių ir bruožų mes turbūt net nenumanome.

Praėjus vos dvejiems metams, ši mintis pasitvirtino su kaupu. 2001 m. rugsėjo 11-oji akimirksniu pakeitė pasaulio strateginį peizažą. Radikali islamo

* *Tomas Jermalavičius* – Baltijos gynybos koledžo dekanas. Adresas: Riia 12, 51013 Tartu, Estija, tel.: +372-7176039, el. paštas: tomas.jermalavicius@bdcol.ee.

grupuotė Al Qaeda metė iššūkį pasaulio hegemonui – Jungtinėms Amerikos Valstijoms – atakuodama Niujorke ir Vašingtone taikinius, simbolizuojančius hegemono ekonominę ir karinę galią. Tos dienos šokas ir poveikis JAV užsienio politikai ir strategijai dažnai prilyginamas Perl Harborui. Skirtumas tas, jog teroristinės atakos, surengtos pačioje Amerikos širdyje, transliuotos visam pasauliui televizijos ir interneto kanalais, sukėlė beveik trijų tūkstančių, daugiausiai civilių, žmonių mirtį ir atnešė milijardus dolerių nuostolių. Tai neprecedentinis įvykis ir ypač dėl to, jog jį metė ne kita valstybė, o nevalstybinė grupuotė.

JAV atsako mastai ir užmojis ne ką mažesni. Prezidentas Georgas W. Bushas paskelbė karą, kuris tapo visiems žinomas kaip „globalinis karas su terorizmu“: įvardyti priešai, sutelkti sąjungininkai, įspėti svyruojantys ir abejojantys, nustatyti ideologiniai parametrai, sustiprintos valstybės policinės ir sekimo funkcijos, ženkliai padidintas karinis biudžetas ir pradėti karo veiksmai. Šio konflikto kontekste praėjusio amžiaus paskutinis dešimtmetis iš tikrųjų atrodo kaip tarpukaris. Tiesa, taika tuo laikotarpiu buvo tokia pat iliuzija daugelyje pasaulio regionų, kaip ir bet kuriuo kitu metu, netgi Vakarų valstybėms, kurios praktikavo „humanitarinės intervencijos“ doktriną ir siuntė savo karius į „karštuosius“ pasaulio taškus. Tačiau bent jau tikėtasi, jog globalinio masto konfliktas, kaip kad Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai arba Šaltasis karas, liko tolima ir labiau teorinė galimybė. Jei ir buvo spėliojimų bei prognozių, tai jie daugiau koncentravosi į Kiniją, kaip kylančią galią. Tačiau Osama bin Ladenas, Al Qaeda lyderis, įrodė, jog pakanka religinio fanatizmo dozės, gero planavimo, vaizduotės, kelių šimtų tūkstančių dolerių bei tinkamo politinio, socialinio ir strateginio konteksto, kad būtų išprovokuotas naujas pasaulinis konfliktas.

Beveik visi sutaria, kad tai kitoks konfliktas, nei prieš tai buvę, kaip ir Šaltasis karas buvo kitoks nei du pasauliniai karai. Diskusijos dėl jo pobūdžio vis dar tęsiasi. Kai kurie ekspertai teigia, kad tai iš viso nėra karas, todėl ir karinė galia čia neturi jokio ryškesnio vaidmens. Kiti atmeta jo ambicingą masą (karas prieš „terorizmą“), teigdami, jog tai tėra retorika, kaip ir „karas su narkotikais“. Treti studijuoja visus įmanomus šaltinius apie kovą su terorizmu, siekdami suteikti pagrindą efektyviai strategijai, bet daugiau ar mažiau ignoruodami politinę ir ideologinę konflikto dimensijas. Tačiau pastaruoju metu atsiranda vis daugiau šaltinių, kurie nagrinėja „globalinį karą su terorizmu“ pasitelkdami sukilimo ir kontrsukilimo (angl. *insurgency and counter-insurgency*) teoriją. Iki šiol remdamiesi šia teorija analizavo ginkluotą konfliktą valstybės viduje. „Globalinio karo su terorizmu“ atveju teorijos taikymas perkeliamas į aukštesnį, tarptautinės sistemos, lygmenį. Tam tikra prasme tai yra logiška praėjusio amžiaus pabaigoje išpopuliarėjusių tezių, jog tarptautinėje sistemoje vis didesnę įtaką turi nevalstybiniai veikėjai ir jog didelio tarpvalstybinio karo grėsmė yra nedidelė, jungtis ir tąsa. Tam tikru metu, nevalstybiniam veikėjams įgyjant priėjimą prie vis įvairesnių galios šaltinių, turėjo įvykti konfliktas su pagrindiniais esamos pasaulio tvarkos garantais – valstybėmis. Iššūkis atėjo Al Qaedos organizacijos pavidalu ir buvo mestas hegemoninei valstybei – Jungtinėms Valstijoms, kurių politinė, ekonominė, karinė ir kultūrinė galia būtent ir palaiko šiuolaikinę pasaulio tvarką. Natūralu, kad teorija, kuri paaiškina ginkluotą konfliktą valstybės viduje tarp politinės sistemos garanto – vyriausybės – ir nevyriausybinių grupių, tampa patraukliu modeliu tarptautinės sistemos lygmenyje.

Šio straipsnio tikslas yra, pasitelkus pagrindinius sukilimo ir kontrsu-
kilimo teorijos postulatus, apibūdinti „globalinio karo su terorizmu“ logiką ir,
anot Klausewitzo, „gramatiką“. Pagrindinis klausimas yra tai, kaip remiantis
minėta teorija galima interpretuoti šiuolaikinį konfliktą tarptautinėje sistemoje
bei numatyti jo galimas pasekmes. Straipsnis nesiekia gilintis į tarptautinės
sistemos pobūdį ar konflikto veikėjų veiksmus bei paskirus įvykius. Visas
dėmesys yra sutelktas į sukilimo ir kontrsu- kilimo teorijos adekvatumą „glo-
balinio karo su terorizmu“ kontekste pačiais bendriausiais bruožais. Pasirink-
tas strateginis naratyvas, kuriame neskiriama vietos taktikai ar operacijoms,
bet gilinamasi į pačias svarbiausias paraleles tarp sukilimo ir kontrsu- kilimo
valstybės viduje bei „globalinio karo su terorizmu“. Pirmojoje darbo dalyje gan
išsamiai apžvelgiama literatūra ir pagrindinės sukilimo ir kontrsu- kilimo, kaip
vieno iš karo tipų, teorijos tezės. Antroji darbo dalis skirta „globalinio karo su
terorizmu“, kaip globalinio sukilimo ir kontrsu- kilimo, analizei.

1. Sukilimo ir kontrsu- kilimo teorija

Sukilimo ir kontrsu- kilimo teorija nėra teorija griežtąja prasme. Tai
daugiau viena iš karo studijų sričių, nagrinėjančių konkretų ginkluoto konf-
likto tipą, būtent tarp vyriausybės ir ginkluotų sukilėlių. Šios srities diskusijų
užuomazgų Vakarų strateginėje mintyje galima atrasti tiek to paties Karlo von
Klausewitzo veikale, tiek kito klasikinės strateginės minties atstovo, barono
Antoine Henri de Jominio knygoje „Karo menas“, kur jis komentavo ispanų
partizaninį pasipriešinimą Napoleono okupacijai. Platesnių šios temos studijų
pasirodė XX a. pradžioje. Iš šio laikotarpio geriausiai žinomas yra Thomas Ed-
wardas Lawrence’as, arba Arabijos Lawrence’as, britų karininkas, kuris aprašė
savo pastebėjimus iš arabų sukilimo prieš kolonistus 1916–1918m. knygoje
„Septyni išminties ramsčiai“ („*Seven Pillars of Wisdom*“) bei jos sutrumpintame
variante „Sukilimas dykumoje“ („*Revolt in the Desert*“). Ne mažiau prie sukilimo
ir kontrsu- kilimo teorijos kūrimo prisidėjo ir C. E. Callwellas, kitas britų karinin-
kas, turėjęs didelę patirtį iš kolonijinių karų ir sukilimų malšinimo Pietų Afrikoje
ir Indijoje bei parašęs klasikinį veikalą „Maži karai: jų principai ir praktika“
(„*Small Wars: Their Principles and Practice*“). XX a. literatūros apie sukilimus ir
kontrsu- kilimus gausa didėjo proporcingai šio konflikto tipo „populiarėjimui“,
pradedant sukilimais prieš kolonijines galybes ir baigiant ideologiniais konfli-
kais tarp komunistų ir antikomunistų judėjimų. Mao ir Che Guevara yra turbūt
geriausi žinomi sukilimo praktikai ir teoretikai iš šio laikotarpio, nors egzistuoja
ir daugybė kitų autorių, pradedant airiu Michaelu Collinsu bei vietnamiečiu Vo
Nguyen Giapu ir baigiant brazilu Carlosu Marighella. Šiuolaikinės sukilimo ir
kontrsu- kilimo teorijos modifikacijos atsispindi tokių autorių, kaip Williamas

S. Lindas arba Johnas Arquilla, konceptuose – „ketvirtos kartos karas“ (*4th Generation Warfare*, arba 4GW)¹ bei „tinklakaris“ (*netwar*).

1.1. Terminologijos problema: ar sukilimas yra karas?

Nagrinėjant minėtų autorių literatūrą, krinta į akis gausybė šios srities terminų. Tačiau visi jie nusako iš esmės tą patį sukilimo ir kontrsukilimo reiškinių, tik skirtingu lygiu arba akcentuojant skirtingas jo dimensijas ar bruožus: partizaninis karas (*guerilla warfare* – akcentuojama taktika), ginkluotas pasipriešinimas (akcentuojamas smurtinis elementas), asimetrinis karas (akcentuojami galios ir metodų skirtumai tarp kovojančių pusių), „mažas karas“, revoliucinis karas ir pan. Abejonių nėra dėl vieno – sukilimas ir kontrsukilimas yra karas. Atrodytų, akivaizdus ir netgi keistas pastebėjimas. Tačiau valstybės ir visuomenės dažnai atsisako traktuoti šį konfliktą kaip karą, kol netampa vėlu. Lygiai ta pati problema yra iškilusi „globalinio karo su terorizmu“ diskurse, daugelis analitikų kvestionuoja termino „karas“ vartojimą. Štai Jamesas Carrollas aiškina, jog „karas su terorizmu nėra karas, nes, nors mes turime priešą, tik raumenimis besiremiantis Pentagonas nepasiūlo jokių tinkamų puolimo priemonių“². Panašiai teigiama, kad atsakas į Al Qaeda iššūkį yra daugiau policijos ir žvalgybos tarnybų, o ne kariuomenių funkcija³. Kaip pamatysime vėliau, šioje išvadoje yra dalis tiesos, tačiau ne dėl to, jog sukilimas ir kontrsukilimas nėra karas.

Klasikinis karo apibrėžimas, netgi tam tikras testas, yra Karlo von Clausewitz karo konceptas. Pasak jo, karas yra „jėgos aktas, kuriuo siekiama priversti oponentą vykdyti ne savo valią“⁴. Drauge karas yra „politikos tąsa, tik kitomis priemonėmis“⁵. Sukilimo ir kontrsukilimo esmė būtent ir yra jėgos, smurto naudojimas politiniais tikslais, siekiant priversti oponentus vykdyti svetimą valią. Anot Steveno Metzso ir Raymondo Milleno, „sukilimas yra strategija, kurios imasi grupės, negalinčios pasiekti savo politinių tikslų konvencinėmis priemonėmis ar staigiai perimant valdžią. Sukilimą charakterizuoja tam tikrą laiką trunkantis, asimetrinis smurtas, sudėtingos geografijos išnaudojimas, psichologinis karas ir politinė mobilizacija – visa tai, kas padeda sukilėliams išsilaikyti ir galiausiai pakeisti jėgų balansą savo naudai“⁶. Akivaizdu, jog sukilėlius motyvuoja politinė darbotvarkė, tad „Nusikaltimo ir Bausmės“

¹ Žr. Lind W. S., „The Changing Face of War: into the Fourth Generation“, *Marine Corps Gazette*, 1989, Spalis, pp. 22-26, ir Arquilla J. et al, „Networks, Netwar, and Information-Age Terrorism“, in Howard R. D. & Sawyer R. S. (red.), *Terrorism and Counterterrorism: Understanding the New Security Environment*, Guilford: McGraw-Hill/Dushkin, 2002, pp. 86-108.

² Carroll J., „Is America actually at war?“, *International Herald Tribune*, 2006 m. sausio 30 d.

³ Plačiau žr.: Record J., *Bounding the Global War on Terrorism*, Carlyle: US Army War College Strategic Studies Institute, 2003, p. 2-6.

⁴ Clausewitz K., *On War*, versta ir redaguota Michael Howard ir Peter Paret, Princeton: Princeton University Press, 1976, p. 75.

⁵ *Ten pat*, p. 605.

⁶ Metz S., Millen R., *Insurgency and Counterinsurgency in the 21st Century: Reconceptualizing Threat and Response*, Carlyle: US Army War College Strategic Studies Institute, 2004, p. 2.

diskursas, kuri daugelis bando taikyti terorizmo (o iš esmės vėlgi sukilimo ir kontrsukilimo) problematikos kontekste, yra neadekvatus ir niekur nevedantis strategine prasme.

1.2. Sukilimo apibrėžimas ir tipai

Šioje vietoje galima pabandyti išsamiau apibūdinti sukilimą ir kontrsukilimą – šio konflikto esmę, pobūdį ir netgi tam tikrus raidos bruožus, atsižvelgiant į tai, jog generalizacijos karo studijos yra šiek tiek pavojingos. Sukilimas yra apibūdinamas kaip legitimumo krizė, kurioje metamas iššūkis vienam ar keliems valstybės valdymo aspektams – nuo pačios valstybės egzistavimo legitimumo ar jos politinės ir socialinės santvarkos legitimumo iki konkrečios vyriausybės ar jos vykdomos politikos legitimumo⁷. Priklausomai nuo krizės pobūdžio ir sukilimo tikslų, nevyriausybinės grupuotės, kurios susiorganizuoja ir imasi smurto tokioje krizėje, Bardas O’Neillas skirsto į keletą tipų:

- anarchistines, kurios atmeta bet kokį valdymą ir valdžią;
- egalitarines, kurios siekia radikaliais metodais pakeisti egzistuojančią socialinę sanklodą politinėje bendruomenėje;
- tradicines, kurios siekia atstatyti kažkada egzistavusią politinę santvarką, grindžiamą tradicinėmis vertybėmis; čia kalbama ir apie reakcines-tradicines grupuotes, kurios siekia atstatyti senovinę politinę sistemą, idealizuojamą kaip „aukso amžius“;
- apokaliptines-utopines, daugiausiai religinius kultus;
- pliuralistines, siekiančias politinės sistemos, grindžiamos demokratinėmis vertybėmis;
- secesionistines, siekiančias atsiskyrimo nuo kokios nors politinės bendruomenės (valstybės);
- reformistines, kurios siekia pakeisti vyriausybės politiką;
- prezervacionistines, kurios siekia užkirsti kelią politikos pokyčiams;
- komercines, kurios paprasčiausiai siekia materialinio praturtėjimo politinės valdžios ir galios uzurpavimo būdu⁸.

1.3. Strateginiai sukilimo tikslai ir logika: auditorijos svarba

Kad ir kokio pobūdžio sukilimas vyktų, jo strateginis tikslas yra formuoti visuomenės nuomonę ir požiūrį į tą legitimumo aspektą, kuriam yra metamas iššūkis. Smurtas yra pasitelkiamas kaip įtikinėjimo priemonė, kuria siekiama diskredituoti valstybę, politinę santvarką, vyriausybę ar jos

⁷ Plačiau žr.: O’Neill B., *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*, Washington: Potomac Books, 2005, p. 15.

⁸ *Ten pat*, p. 19–29.

vykdomą politiką, pritraukti pasekėjus ir juos mobilizuoti, įbauginti sukilimo priešininkus ir izoliuoti juos nuo valstybės valdžios. Metz ir Millenas tai vadina „ginkluota propoganda“, kuri, be visa ko, ir prisideda prie politinės rėmėjų mobilizacijos⁹. Smurto kampanija įtvirtina sukilėlių grupuotės „prekės ženklas“ atpažįstamumą ir atkreipia visuomenės dėmesį į jos darbotvarkę. Kalbant strateginiais terminais, tokiam konfliktui galima lengvai pritaikyti konceptą, sukurtą ginkluotos galios tarpvalstybiniuose santykiuose panaudojimui paaiškinti. Ši konceptą, vadinamą ginkluotu įtikinėjimu (angl. *armed suasion*), pirmasis nuosekliai apibūdino Thomas Schellingas savo garsiojoje knygoje „Ginklai ir įtaka“ (*Arms and Influence*, 1967 m.). Jo esmė yra ta, kad karinės galios demonstravimas, naudojimas ar grasinimas ją panaudoti yra pasitelkiami siekiant formuoti priešininkų (ir sąjungininkų) supratimą apie situaciją, jos vertinimą ir sprendimus dėl tolesnių veiksmų.

Šia strategine logika ir mechanizmu remiasi ir sukilėlių grupuotės. Anot Davido Galulos, prancūzų autoriaus, kuris dalyvavo kovoje su sukilėliais Alžyre, kiekviename sukilime svarbiausia yra jį stebinti auditorija, kurios nuomonė ir palaikymas nulems konflikto baigtį¹⁰. Pasak šio autoriaus, bet kokią auditoriją galima suskirstyti į nedidelę grupę, aktyviai palaikančią sukilėlius (kurią reikia išplėsti, nes nuo jos priklauso sukilėlių išgyvenimas, žvalgybinės informacijos ir logistikos prieinamumas ir pan.), tokią pat nedidelę grupę, palaikančią valstybės valdžią (kurią reikia įbauginti), ir pasyvią daugumą¹¹. Būtent dėl šios pasyviosios daugumos situacijos suvokimo ir vyksta pagrindinis susirėmimas tarp sukilėlių ir kontrsukilėlių. Jau banalia tapusi frazė apie kovą dėl „širdžių ir protų“, paplitusi po JAV invazijos 2003 m. į Iraką, yra kilusi iš šios konflikto apibūdinimo. Ne veltui Maxas G. Manwaringas akcentuoja, jog tokio karo „pagrindinis aspektas yra žodžių, vaizdinių ir idėjų naudojimas“¹².

1.4. Iššūkiai kontrsukilėliui

Sukilimo sėkmė priklauso nuo daugybės veiksnių: geografinių sąlygų, sukilėlių organizacijos, patirties, aktyviai remiančių visuomenės narių valios ir resursų, išorinės paramos ir saugaus prieglobsčio egzistavimo ir pan. Juos išvardyti ir išanalizuoti reikėtų atskiro straipsnio, todėl čia galima apsiriboti dviem svarbiais aspektais. Pirmasis yra sukilėlių siekių patrauklumas visuomenei: jei šie siekiai yra suformuluoti taip, kad jie betarpiškai siejasi su visuomenėje egzistuojančiomis problemomis ir susikaupusiomis nuoskaudomis valstybės, politinės santvarkos ar vyriausybės atžvilgiu, sukilimas turi daug daugiau sėkmės galimybių. Pasak Galulos, „geriausias siekis yra toks, kuris pritraukia

⁹ Plačiau žr.: Metz S., Millen R., (note 6) p. 4.

¹⁰ Plačiau žr.: Galula D., *Counter-Insurgency Warfare: Theory and Practice*, London: Pall Mall Press, 1964, p. 8.

¹¹ *Ten pat*, p. 75–76.

¹² Manwaring M. G., *Shadows of Things Past and Images of the Future: Lessons for the Insurgencies in Our Midst*, Carlyle: US Army War College Strategic Studies Institute, 2004, p. 2.

didžiausią kiekį rėmėjų ir atstumia mažiausią skaičių oponentų¹³. Būtent dėl šios priežasties kontraskilėliai pagrindiniu savo taikiniu laiko sukilėlių siekius, kuriuos reikia arba diskredituoti, arba paprasčiausiai „pavogti“, t. y. pademonstruoti, jog šalies valdžia daro viską, kad tos visuomenės problemos ir nuoskaudos, kurios „maitina“ sukilimą, yra rimtas valdžios rūpestis ir yra efektyviai sprendžiamos. Kitas svarbus aspektas yra paties kontraskilėlio (t. y. valstybės valdžios) patirtis ir kompetencija malšinant sukilimus, jo lyderių pasiryžimas ir politinė valia, gaunama išorinė moralinė, politinė, finansinė ir karinė parama¹⁴. Kiekvienas karas, anot von Clausewitzo, yra dvikova¹⁵. Joje vienos pusės veiksmai sukelia kitos pusės atsaką ir veiksmus, oponentai reaguoja ir adaptuojasi prie besikeičiančių aplinkybių. Kontraskilėlio įvaizdis visuomenės akyse bei jo veiksmai didžia dalimi lemia sukilimo baigtį, todėl sukilėliai, naudodami smurtą, stengiasi pademonstruoti jo silpnumą, nekompetenciją, izoliuotumą bei savo potencialą ir, svarbiausia, išprovokuoti valstybės valdžios neadekvatų ir neproporcingą atsaką. Toks atsakas formuoja neigiamą visuomenės nuomonę ir didina sukilėlius remiančių visuomenės narių gretas¹⁶.

Kontraskilėlio padėtis dažnai yra nepavydėtina. Visų pirma sukilimo požymiai dažnai pasireiškia tik tada, kuomet didžioji dalis politinės dimensijos jau yra suformuota sukilėliams teigiama linkme. Valstybės valdžia dažnai neranda sukilimo prielaidų ir formavimosi ankstyvojoje stadijoje, kuomet vyksta sukilėlių pagrindinis organizavimasis, todėl jai tenka reaguoti į smurtą, kurio prievartinėmis valstybei prieinamomis priemonėmis jau praktiškai neįmanoma nuslopinti ir neutralizuoti, nebent represuojant dalį visuomenės. Tai vadinama laipsnišku perėjimu į karą; ir valstybės valdžia dažnai nesuvokia, kada reikia pradėti taikyti karui būdingas ypatingąsias priemones, arba, jei tai ir suvokia laiku, susiduria su visuomenės neigiamu nusistatymu prieš tokias priemones¹⁷. Maža to, tarp sukilėlio ir kontraskilėlio visada egzistuoja atsakomybės asimetrija. Valstybės valdžia turi pareigą užtikrinti tvarką ir saugumą visoje savo teritorijoje – ji turi apsaugoti šalies ekonominę, finansinę ir administracinę infrastruktūrą, ginti piliečius ir jų turtą. Sukilėliai, neturėdami tokių pareigų, sumaniai išnaudoja šią asimetriją, priversdami valdžią „persitempti“ stengiantis išsaugoti valstybės teritorijos kontrolę. Ne veltui sukilimas yra dažnai vadinamas „blusų karu“, kuriame „blusos“ (sukilėliai) tiesiog nualina „šunį“ (valstybės valdžią) nuolatinėmis atakomis ir išpuoliais, į kuriuos neįmanoma visada ir visur atsakyti arba jiems užkirsti kelią¹⁸. Dauguma autorių sutaria, kad kontraskilėlio administraciniai pajėgumai, gebėjimas išlaikyti šalies ir jos piliečių kontrolę, nepalikti valdymo vakuumo, kuriame galėtų susikurti alternatyvios sukilėlių valdymo struktūros, yra labai svarbūs kontraskilėlio atsako aspektai. Ne mažiau svarbi yra visų valstybinių institucijų – kariuomenės,

¹³ Galula D., (note 10) p. 19.

¹⁴ *Ten pat*, p. 26–27.

¹⁵ Clausewitz K., (note 4) p. 75.

¹⁶ Plačiau žr.: O'Neill B., (note 7) p. 104–106.

¹⁷ Plačiau žr.: Galula D., (note 10) p. 9.

¹⁸ Pirmasis analogiją panaudojo Robertas Taberis, žr. Taber R., *The War of the Flea: A study of guerilla warfare theory and practice*, L. Stuart, 1965.

žvalgybos tarnybų, policijos, finansinės kontrolės institucijų, migracijos tarnybų, diplomatinių žinybų, ekonomikos ir netgi švietimo institucijų – koordinacija kontrsukilimo kampanijos metu. Gal tik penktadalis visų pastangų malšinant konfliktą yra sukonzentruotos karinėje ir policinėje dimensijose¹⁹. Didžioji jo dalis vyksta politinėje, socialinėje, ideologinėje ir propogandinėje plotmėse. Kiekvienas karas yra politikos tęsinys, tačiau sukilimas ir kontrsukilimas yra absoliučiai politinis karas, dominuojamas sąveikų politinėje dimensijoje²⁰. Todėl dauguma autorių sutaria, kad nėra grynai karinių priešnuodžių sukilimui, ką aiškiai suponuoja ir strateginis kontrsukilėlių tikslas – perimti arba diskredituoti sukilėlių siekius ir atskirti sukilėlius nuo visuomenės, kuria jie naudojami savo operacijoms palaikyti. Tai yra karas tarp dviejų politinių, socialinių, ekonominių, administracinių, karinių, žvalgybinių ir informacinių tinklų, besivaržančių dėl visuomenės palankumo. Būtent konkuruojančių tinklų samprata sudaro jau minėtų „ketvirtos kartos karo“ (4GW) ir „tinklakario“ koncepcijų pagrindą. Informacijos revoliucijos amžiuje tokių tinklų suformavimą ir funkcionavimą itin palengvina internetas ir mobiliosios komunikacijos. Pasak Arquillos, Ronfeldto ir Zaninio, „tinklakaris apibūdina konfliktą visuomenės lygyje, kuriame jo dalyviai naudoja tinklo konfigūracijos organizaciją ir su ja susijusias doktrinas, strategijas ir technologijas, įgalintus informacijos amžiaus“²¹.

Bet koku atveju sukilimas ir kontrsukilimas yra ilgas, metų metus ar net dešimtmečius besitęsiantis karas, kuriame abi pusės tiesiog stengiasi kuo ilgiau išlikti ir išsilaikyti. Ne veltui Mao savo teoriją vadina „ištęstu liaudies karu“. Anot Metz'o ir Milleno, „dažnai sukilimai tęsiasi taip ilgai, jog gimsta ištisos kartos, nežinančios nieko kito, tik konfliktą“²². Maža to, sukilėliai naudoja laiką kaip ginklą, nes, pasak Denniso Drew'o, „kiekviena diena, kol sukilėlių judėjimas tęsia savo egzistavimą [...], diskredituoja vyriausybę ir jos gebėjimą efektyviai valdyti šalį ir kontroliuoti savo likimą“²³. Turint omeny, jog, norint laimėti, sukilėliams pakanka paprasčiausiai išlikti ir tai pademonstruoti, laikas dažniausiai yra jų sąjungininkas.

Šis pakankamai detalus ekskursas į sukilimo ir kontrsukilimo teoriją suteikia pagrindą pamėginti nagrinėti jos taikymą globaliu lygiu – konfliktui tarp JAV ir Al Qaeda organizacijos analizuoti. Tiesa, apibūdinant JAV strategiją šios teorijos rėmuose, bus pasitelkiama papildomų teorinių minčių ir modelių, kuriems neliko vietos aprašant pagrindinius teorinius sukilimo ir kontrsukilimo postulatus. Tačiau paralelėms tarp „globalinio karo su terorizmu“ ir sukilimo / kontrsukilimo išvesti teorinių idėjų turėtų pakakti. Kita šio straipsnio dalis ir yra skirta tokių paralelių sudarymui.

¹⁹ *Ten pat*, p. 89.

²⁰ Plačiau žr.: Manwaring M. G., *Shadows of Things Past and Images of the Future: Lessons for the Insurgencies in Our Midst*, Carlyle: US Army War College Strategic Studies Institute, 2004, p. 2.

²¹ Arquilla J., Ronfeldt D., Zanini M., „Networks, Netwar, and Information-Age Terrorism“ in Howard R. D., Sawyer R. L., eds., *Terrorism and Counterterrorism: Understanding the New Security Environment. Readings and Interpretations*, Guilford: McGraw Hill / Dushkin, 2004, p. 90.

²² Metz S., Millen R., (note 6) p. 5.

²³ Drew D. M., *Insurgency and Counterinsurgency: American Military Dilemmas and Doctrinal Proposals*, Air University Press, 1988, p. 6.

2. Al Qaeda iššūkis ir JAV atsakas: konflikto logika ir „gramatika“ pagal sukilimo ir kontrsukilimo teoriją

Šiame skyriuje bus bandoma atsakyti į pagrindinį straipsnio klausimą: ar sukilimo ir kontrsukilimo teorija gali paaiškinti konfliktą, kurį jau esame įpratę vadinti „globaliniu karu su terorizmu“? Kaip remiantis šia teorija galima interpretuoti Al Qaeda ir JAV strategijas šiame konflikte? Ar konflikto pobūdis atitinka pagrindinius sukilimo ir kontrsukilimo teorijos teiginius? Kiek globali šio konflikto apimtis apriboja teorijos pritaikymą? O galbūt reikėtų ieškoti ir formuluoti visiškai naują karo teoriją, galinčią tiksliau ir išsamiau apibūdinti „globalinį karą su terorizmu“?

2.1. Al Qaeda ir jos tikslai: supra-nacionalinė darbotvarkė

Pradėti reikėtų nuo Al Qaeda grupuotės ir jos tikslų apibūdinimo. Jau pats faktas, jog Al Qaeda nėra valstybinis tarptautinių santykių veikėjas, paskatina ieškoti sąlyčio taškų su teorijomis, kurios atsižvelgia į šiuos veikėjus. Karo studijose vienintelė tokia yra būtent sukilimo ir kontrsukilimo teorija. Tačiau čia iškyla pirmasis sunkumas: sukilimo ir kontrsukilimo teorija nagrinėja ginkluotą konfliktą valstybės viduje. Al Qaeda tikslai vargu ar suponuoja apsiribojimą konkrečios valstybės sienomis. Jos lyderio Osamos bin Laden pareiškimai bei juos lydintys veiksmai atskleidžia daug globalesnes ambicijas. Iš esmės Al Qaeda siekia suvienyti islamo bendruomenę (*umma*), nuo Šiaurės Afrikos ir Artimųjų Rytų iki Centrinės, Pietų ir Pietryčių Azijos bendrą kalifatą, valdomą pagal islamo įstatymus²⁴. Nėra jokios abejonės, kad tai politinis tikslas, nors ir įkvėptas religijos bei jos istorinės praeities. Pasak Jasono Burke'o, „šis teologinis bendrumo, arba vienybės, principas [...] yra fundamentalus ir itin politinis konceptas. Daugelis musulmonų, įskaitant ir bin Ladeną, yra įsitikinę, kad šiam principui reikia suteikti politinę išraišką sunaikinant musulmonų pasidalijimą, nacionalinį ar koki kitą, ir suvienijant umma“²⁵. Bet kokie oponentų bandymai traktuoti ginkluotą smurtą tiesiog kaip aklą ir fanatišką naikinimą vardan kažkokių utopinių, ne šio pasaulio, religinių tikslų visiškai ignoruotų Al Qaeda politinę darbotvarkę. Naudojant O'Neillo klasifikaciją, Al Qaeda yra reakcinė-tradicinė sukilėlių grupuotė, siekianti atkurti prarastą islamo reputaciją ir įtaką pasaulyje, kuri egzistavo ankstyvaisiais viduramžiais. Jos politinė darbotvarkė veda ir prie strateginių organizacijos tikslų, kurie vėlgi išreikšti labai aiškiai: likviduoti Vakarų politinę, ekonominę, kultūrinę ir karinę įtaką islamo pasaulyje, kuri esą veda prie musulmonų bendruomenės ir kuri suinteresuota islamo susiskaldymu ir silpnumu; nuversti korumpuotus repres-

²⁴ Plačiau žr.: Fowler M. C., *Amateur Soldiers, Global Wars: Insurgency and Modern Conflict*, London: Praeger Security International, 2005, p. 2.

²⁵ Burke J., *Al Qaeda: the True Story of Radical Islam*, London: I. B. Tauris, 2004, p. 27.

inius režimus musulmoniškose šalyse, kurie esą vykdo vien tik Vakarų valią ir neleidžia islamo bendruomenei atgimti ir susivienyti bendroje valstybėje²⁶. Kad ir kokie idealistiniai ir ambicingi šie tikslai bebūtų, karas, kaip priemonė jiems pasiekti, gali būti vienas iš racionalių politikos instrumentų. Tačiau karas su kuo?

Sukilimo ir kontrsukilimo teorijoje oponentas yra šalies vyriausybė. Galima sakyti, kad Al Qaeda globaliniai tikslai veda prie konflikto su daugeliu oponuojančių vyriausybių ir politinių sistemų, kurių legitimumą grupuotė kvestionuoja – ar tai būtų Saudo Arabija, ar Jordanija, ar Pakistanas. Netgi Al Qaeda organizaciniai principai verstų manyti, kad tiesiog susiduriame su grupuote, kuri bando daryti įtaką procesams valstybiniu lygiu: su Al Qaeda ryšius palaiko ir jos paramą gauna daugelis valstybių viduje iki šiol veikusių musulmonų sukilėlių grupuočių²⁷. Bet du aspektai rodo, kad sukilimo mastai yra daug didesni ir kad jis paliečia ne tik paskiras vyriausybes ar politines sistemas tam tikrose valstybėse. Tai – pasirinktas pagrindinis priešininkas, t. y. Jungtinės Amerikos Valstijos, ir sukilimo pagrindą sudaranti nuoskauda, aplink kurią formuojama Al Qaeda ideologija ir strategija, t. y. menama viso pasaulio musulmonų priespauda ir pažeminimas, kuriuos esą sukelia dabartinė pasaulio tvarka ir kurios pagrindinis „agentas“ yra JAV²⁸. Pats bin Ladenas savo 1998 m. paskelbtoje „karo deklaracijoje“ daro tokią pareiškimą: „Ne paslaptis, [...] kad Islamo žmonės patiria judėjų ir krikščionių aljanso ir jų rėmėjų priespaudą, priešišumą ir neteislingumą [...]. Amerikos imperinė argonacija, pridengiama nemoralių Jungtinių Tautų, neleidžia nuskriaustiesiems ginkluotis ir sukilti“²⁹. Būtent čia glūdi pagrindinės Al Qaeda inspiruoto ir vedamo sukilimo, t. y. legitimumo krizės, šaknys. Tačiau tokiu atveju jau reikia kalbėti apie tai, kad legitimumo krizė, bent jau Al Qaeda ir jos rėmėjų akimis žiūrint, ištiko ne atskiras politines sistemas ar politinius režimus musulmoniškose valstybėse, o visą pasaulio tvarką, kurią palaiko globalinis hegemonas – Jungtinė Valstijos – su savo politine, ekonomine, karine ir kultūrine galia. Al Qaeda politinių tikslų pobūdis užprogramavo konfliktą su JAV, kuris, dėl JAV įtakos ir vietos tarptautinėje sistemoje, tapo globaliu konfliktu. Tačiau tarptautinė sistema ir valstybė, kaip du skirtingi analizės lygmenys ir skirtingos politinės konflikto aplinkos, gali taip lengvai nepasiduoti tos pačios – sukilimo ir kontrsukilimo – teorijos taikymui. Be to, vien tai, kad „globalinio karo su terorizmu“ šaknys iš esmės glūdi politinio legitimumo krizėje ir kad konfliktas vyksta tarp valstybinio ir nevalstybinio veikėjų, tik ne valstybės, o tarptautinės sistemos lygiu, dar nereiškia, kad šį karą galima klasifikuoti kaip sukilimą ir kontrsukilimą. Daug svarbesnė yra strateginė konflikto logika, kuria vadovaujasi abi pusės.

²⁶ Plačiau žr.: Sageman M., *Understanding Terror Networks*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004, p. 18-19.

²⁷ *Ten pat.*

²⁸ Plačiau žr.: Fishel K. L., „Challenging the Hegemon: Al Qaeda’s Elevation of Asymmetric Insurgent Warfare Onto the Global Arena“, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement* vol 11, No. 2/3, 2002, p. 285–298.

²⁹ Plačiau žr.: Lawrence B., *Messages to the World: the Statements of Osama bin Laden*, London: Verso, 2005, p. 25.

2.2. Strateginė logika: vaizdinių ir idėjų karas

Pats svarbiausias „globalinio karo su terorizmu“, kaip sukilimo ir kontrsukilimo, testas glūdi ten, kokį vaidmenį konflikte vaidina ir kaip sąveikauja karinė galia, ideologija ir propaganda. Kaip jau buvo minėta pirmojoje dalyje, sukilime ir kontrsukilime smurtas yra naudojamas kaip įtikinėjimo priemonė, sustiprinanti ir komunikuojanti ideologinę „žinią“ bei formuojanti konfliktuojančių pusių įvaizdį stebinės auditorijos akyse.

Al Qaeda kompanija prieš JAV hegemoniją prasidėjo kur kas anksčiau nei teroro aktai 2001-ųjų rugsėjo 11 d. Dar iki to buvo įvykdyti išpuoliai prieš JAV ambasadas Kenijoje ir Tanzanijoje bei prieš JAV karinį laivą *USS Cole* Adeno uoste Jemene. Tačiau būtent rugsėjo 11-osios atakos Niujorke ir Vašingtone, kuriems dramatiškumo prasme sunku rasti lygių karinėje ir politinėje pasaulio istorijoje ir kurių pasekmės buvo tiesiogiai transliuojamos naujienų kanalais visam pasauliui, įtvirtino Al Qaeda kaip lygiavertį hegemono priešininką. Kaip rašo vienas žymiausių šiuolaikinių strategijos ekspertų Colinas Gray'us, Al Qaeda „įgijo istorinio nugalėtojo aureolę. Islamo kariai pažemino didžiąją galybę – JAV. Šis įsitikinimas vaidina stiprų vaidmenį kaip pasitikėjimo savimi ir prestižo šaltinis“³⁰. Galima tvirtai teigti, jog smurtas buvo panaudotas ne šiaip dėl fizinio naikinimo, kaip strateginio tikslo. Al Qaeda strategai akivaizdžiai siekė dviejų pagrindinių tikslų:

1. Įtvirtinti grupuotės „prekės ženklą“ žinomumą islamo pasaulyje ir už jo ribų. Drašus ir efektyvus išpuolis neabejotinai padėjo pritraukti naujų pasekėjų³¹. Būtent nuo tada grupuotė pradėjo įgyvendinti savo siekį tapti pagrindiniu pasaulio musulmonų nuoskaudų laidininku, kuris mobilizuoja ir nukreipia susikaupusią energiją reikiama linkme. Didžiąją dalimi pagrindinė atakų auditorija buvo būtent pasaulinė musulmonų bendruomenė, kuriai buvo įtikinamai pademonstruotas „didžiojo blogio“ (JAV) pažeidžiamumas.

2. Išprovokuoti neproporcingą JAV atsaką, kuris turėjo dar labiau pastūmėti abejojančius Al Qaeda tikslais ir siekiais į šios grupuotės pusę³². Sukilimo ir kontrsukilimo teorijoje pasyvioji dauguma, kurios palaikymas yra būtinas sukilėlio (arba kontrsukilėlio) tikslams pasiekti, yra pagrindinis konflikto objektas.

Lygiai taip pat kaip ir bet kuriame sukilime, smurtas čia taip pat naudojamas trečiosioms šalims pasitraukti iš konflikto, nustoti remti oponentus. Tuomet smurto auditorija tampa tų šalių visuomenės. Ši logika slypėjo už teroro aktų Madride 2003 m., įvykdytų prieš pat Ispanijos parlamento rinkimus ir sugebėjusių pakreipti visuomenės nuomonę taip, jog rinkimuose nugalėjo partija, siekusi išvesti Ispanijos karinį kontingentą iš Irako³³. Sutapimas ar ne,

³⁰ Gray C. S., *Another Bloody Century: Future Warfare*, London: Weidenfeld & Nicolson, 2005, p. 237-238.

³¹ Plačiau žr.: Fowler M. C., (note 24) p. 6.

³² *Ten pat.*

³³ Geriausiai tai iliustruoja Osamos bin Laden pareiškimas „Europos žmonėms“, plačiau žr.: Lawrence B., (note 29) p. 233-236.

bet teroro aktai Londono metro 2005 m. liepą įvykdyti kitą dieną po to, kai miestas buvo paskelbtas 2012 m. vasaros olimpinių žaidynių vieta: planuotai ar ne, britams ir visai tarptautinei bendruomenei pasiūsta žinia, kad šalis nebus saugi tol, kol Britanija vaidina tokį svarbų vaidmenį JAV vadovaujamoje „globalinio karo su terorizmu“ koalicijoje.

Pačios JAV, po 2001 m. rugsėjo 11-osios paskelbusios „globalinio karo su terorizmu“ pradžią, sugebėjo išvengti neproporcingo atsako spąstų, bent jau kurį laiką. Kampanija Afganistane buvo ribota, apsiėjusi be ypatingų karinės jėgos panaudojimo ekscesų. Bet jau nuo tada dauguma JAV ir jų sąjungininkų veiksmų ėmė tiekti propogandinę amunciją Al Qaeda politikinei ir ideologinei mašinai. Nuo Prezidento George'o W. Busho kalboje praslydusio atsitiktinio karo su terorizmu prilyginimo kryžiaus žygiams ir talibų kovotojų įkalinimo Guantanamo bazėje iki Irako okupacijos ir JAV karių elgesio Abu Ghraibo kalėjimo kalinių atžvilgiu bei įtariamų teroristų perdavimo trečiosioms šalims, kur jie buvo kankinami, – viskas pasitelkiama kaip įrodymas to, jog JAV ir jų sąjungininkai siekia pratęsti musulmonų pažeminimą ir jungą. Pavyzdžiui, viename bin Laden pareiškimų, komentuojančių invaziją į Iraką, sakoma: „Amerika kariauja dėl religinių ir ekonominių paskatų, kurios taip pat gelbsti žydų valstybei nukrepiant dėmesį nuo Jeruzalės okupacijos ir musulmonų žudymo ten. Tam nėra geresnio įrodymo nei jų noras sunaikinti Iraką [...] ir jų pastangos suskaldyti visas valstybes regione [...] į popierines mažas valstybes, kurių silpnumas ir vienybės stoka garantuoja Izraelio išlikimą ir kryžiuočių vykdomą brutalią [Arabijos] pusiasalio okupaciją“³⁴. Netgi JAV nenoras spausti Izraelį pastarojo karinės intervencijos Libane 2006 m. rudenį metu pasitelktas kaip pasaulinio sąmokso prieš musulmonus patvirtinimas. Tokioms musulmonų nuomonės formavimo, naudojant prieš JAV, apskritai Vakarus ir prieš režimus musulmoniškose valstybėse nukreiptą terorą ir propogandą, pastangoms itin gelbsti žiniasklaidos, ypač interneto ir palydovinės televizijos, sklaida. Vienas pagrindinių Al Qaeda ideologų ir strategų egiptietis Aymanas al-Zawahiris tam skyrė ypatingą dėmesį savo traktate „Riteriai po pranašo vėliava“³⁵. Šiuos būdus Al Qaeda išnaudoja itin aktyviai ir meistriškai, nors ir pačios organizacijos ekscesai (pvz., bombos sproginimas viešbutyje Amane per vestuves arba kameromis užfiksuojami įkaitų Irake nukirsdinimai) galėjo turėti neigiamą poveikį pasaulio musulmonų nuomonei.

Al Qaeda pamažu, spaudžiama JAV karinės kampanijos, ėmė transformotis į judėjimą, kurio pasekėjai, lyderių įkvėpti, patys imasi iniciatyvos ir vykdo smurtinius aktus. Al Qaeda tik suteikia kryptį, kai kada tam tikrus finansus ir apmokymą, galbūt parenka reikiamą laiką, bet svarbiausia – legitimuoja „pasipriešinimą“ Vakarų priespaudai. Pasak Burke, dabar Al Qaeda pavadinimą reikia versti ne kaip „bazė“, bet kaip „principas“ (*maxim*)³⁶. Nuo musulmonų paauglių Jungtinėje Karalystėje iki turtingų Persijos įlankos verslininkų, nuo Egipto studentų iki Pakistano prekeivių ir Indonezijos valstiečių Al Qaeda

³⁴ *Ten pat.*, p. 60.

³⁵ Plačiau žr.: Sageman M., (note 26) p. 20.

³⁶ Burke J., (note 25) p. 290.

ideologinis judėjimas yra tapęs tokiu pat globaliniu reiškiniu, kaip ir iki tol – jos gebėjimas projektuoti karinę galią. Bet kokie teroro aktai – Londone, Balyje, Stambule, Amane ar Er Rijade – jau yra tik tebesitęsiančio ir stiprėjančio sukilimo simptomai. Tą puikiai supranta dauguma Vakarų strategų, raginančių grumtis su sukilimo šaknimis, o ne išraiškomis. Tad savo strategine logika „globalinis karas su terorizmu“ yra iš tikrųjų sukilimas ir kontrsukilimas – karas, kuriame įvaizdžiai, idėjos ir perspeccijos sudaro svarbiausią dimensiją.

2.3. Kontrsukilėlio atsakas: globalinės dimensijos specifika

Tiems, kas priima „Amerikos imperijos“ (*Pax Americana*) tezę, Al Qaeda iššūkis nėra naujas ir netgi originalus. Daugelis Vakarų pasaulio imperijų, pavyzdžiui, Romos, Britanijos, žlugo spaudžiamos sukilėlių, kvestionuojančių jų legitimumą. Tačiau sukilimo ir kontrsukilimo teorijos pritaikymas Al Qaeda ir JAV konfliktui reikalauja, kad prilygintumėme JAV galią tarptautiniuose santykiuose vyriausybės galiai ir teisėms valstybių viduje. Vargu ar tarp jų įmanoma dėti lygybės ženklą, o pasekmės gan svarbios turint omenyje šio straipsnio tikslą: vyriausybė, kaip kontrsukilėlis, gali sau leisti vienokias priemones ir strategijas kovoje su sukilėliais; valstybė, veikianti anarchiškoje tarptautinėje sistemoje, kurioje egzistuoja kitos suverenios valstybės, turi veikti kitaip. Vargu ar „globaliniame kare su terorizmu“ JAV gali leisti sau netrukdomą ginkluotos jėgos panaudojimą bet kokioje valstybėje, kaip kad šalies vyriausybė gali tai daryti valstybės viduje. Valstybių suverenitetas, nors ir susilpnintas globalizacijos ir regionalizacijos procesų, vis dar tebėra tarptautinės sistemos pagrindas. Tad ir JAV galios naudojimas susiduria su iš to kylančiais apribojimais bei imperatyvais, kaip kad būtinybė užsitikrinti bent kiek ženklesnę tarptautinės bendruomenės politinę paramą kariniams veiksams bei sudaryti susitarimus dėl karinių pajėgų perdislokavimo per kitų šalių teritorijas. Tuo tarpu klasikiniame sukilime vyriausybė nėra varžoma kitų valstybių suvereniteto, nebent sukilėliai randa prieglobstį trečiosiose šalyse. Tam tikrą šios problemos sprendimą gali suteikti tinklakario konceptas, trumpai pristatytas pirmojoje darbo dalyje ir kurio viena pagrindinių minčių yra ta, kad su organizacinis tinklais efektyviai galima supriešinti tik kitą tinklą. Valstybės viduje toks kontrsukilėlio tinklas susiformuoja aktyvios įvairių vyriausybės agentūrų ir struktūrų bei jų rėmėjų sąveikos dėka, o štai tarptautinėje sistemoje JAV remiasi globaliniu draugiškų valstybių ir sąjungininkų tinklu, kuris padeda, bent jau iš dalies, įveikti valstybių suvereniteto barjerus globalinėje kontrsukilimo kampanijoje. Tokiame tinkle lengvai keičiamasi informacija, suteikiami reikiami leidimai ir parama žvalgybinei ir karinei veiklai, imamasi bendrų veiksmų, pavyzdžiui, finansiniams srautams stebėti ir pan.³⁷ Tačiau norint visiškai įgyvendinti tinklakario (arba giminiško 4GW) konceptą iš

³⁷Daugianacionalinio tinklo kūrimą „kare su terorizmu“, kaip priešpriešą globaliam Al Qaeda tinklui, siūlo Johnas Sullivanas ir Robertas Bunkeris, plačiau žr.: Sullivan J. P., Bunker R. J., „Multilateral Counter–Insurgency Networks“, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement* vol. 11, No. 2/3, 2002, p. 353–368.

kontrsukilėlio pusės, JAV turi integruoti į savo tinklą ne tik valstybes, bet ir nevyriausybinės bei tarptautinės organizacijos, žiniasklaidą, privatų sektorių, internetines bendruomenes, religines musulmonų grupes ar net karo vadus lokaliųjų konfliktų zonose. Priešingu atveju sukilėlių, t. y. Al Qaeda tinklas, veikiantis nepaisydamas valstybių sienų ir suverenių galių ir sudarytas iš nevalstybinių komponentų, nesutiks pasipriešinimo ten, kur jis yra svarbiausias – toje neaiškiai apibrėžtoje ir nuolat besikeičiančioje erdvėje, kuri vadinama tarptautine bendruomene, ypač jos musulmoniškoje dalyje. Nesunku suvokti, jog tokios apimties tinklo kūrimas ir palaikymas yra milžiniškas uždavinys, o jo efektyvumas globaliu lygiu, suverenių valstybės vyriausybei šalies viduje stokoiant priemonių galios šaltinių ir instrumentų, išlieka abejotinas.

Galimos ir tolesnės paralelės tarp sukilimo valstybės viduje ir tarptautinės sistemos lygiu: visų pirma viena pagrindinių „globalaus karo su terorizmu“ problemų yra vadinamosios „žlugusios valstybės“, kurias teoriškai galima prilyginti kokios nors šalies provincijoms, nekontroliuojamoms centrinės valdžios ir naudojamoms sukilėlių savo kampanijai vykdyti. Valstybės institucijų atkūrimas tose provincijose yra vienas pagrindinių kontrsukilėlio uždavinių. Lygiai taip pat „žlugusių valstybių“, potencialiai galinčių virsti teroristų prieglobsčiu, atstatymas tampa vienu svarbiausių JAV ir jų sąjungininkų rūpesčių, ką demonstruoja besitęsianti kampanija Afganistane. Antra, kaip ir sukilėliai valstybės viduje, taip ir Al Qaeda neturi tokių išsipareigojimų ar apribojimų, kurie paprastai riboja vyriausybės veiksmų laisvę. Šiuo atveju JAV, kad ir kaip besistengtų rasti „novatoriškų“ sprendimų ir pasiteisinimų, galiausiai turi laikytis tarptautinės teisės normų. Tokia išsipareigojimų asimetrija yra būdinga būtent sukilimo ir kontrsukilimo dinamikai. Al Qaeda yra vienas iš nedaugelio tarptautinės sistemos veikėjų, gebančių projektuoti karinę galią bet kur pasaulyje (pakanka atkreipti dėmesį į įvykdytą ar sutrukdytą teroro aktų geografiją) ir atliekančių tai be jokių moralinių ar sisteminių apribojimų³⁸. Maža to, globali kampanija vykdoma turint minimalius (lyginant, pavyzdžiui, su JAV kariniu biudžetu) resursus. Tai taip pat atitinka klasikinės sukilimo ir kontrsukilimo teorijos teiginį, jog sukilimas yra „pigus karas“, žvelgiant iš sukilėlio pozicijų.

Toliau analizuojant klasikinę sukilimo ir kontrsukilimo teoriją, kontrsukilėliai (JAV ir jų sąjungininkai) bando ieškoti ideologinių ir politinių priešnuodžių, kuriuos naudojant Al Qaeda tikslai būtų neutralizuoti, o pats judėjimas marginalizuotas ir izoliuotas nuo didžiosios musulmonų daugumos. Vienas iš tokios strategijos elementų buvo, bent jau iki fiasko Irake ir radikališios Hamas grupuotės tapimo valdančiąja partija Palestinos savivaldoje demokratiškų rinkimų keliu, Artimųjų Rytų demokratizacijos iniciatyva. Baltieji Rūmai ją pateikė kaip alternatyvą Al Qaeda siūlomai musulmonų pasaulio vizijai ir bandė įteigti, kad būtent demokratizacija ir liberalizacija, o ne smurtas ir teokratinė diktatūra (daug kartų įvardyta kaip analogas fašizmui) yra tas kelias ir mechanizmas, kuriuo pasinaudodami musulmonai gali atgauti savo įtaką ir vaidmenį. JAV administracija netgi ėmėsi tam tikro spaudimo

³⁸ Plačiau žr.: Fowler M. C., (note 24) p. 6.

draugiškiems režimams musulmonų pasaulyje (pvz., Egiptui, Saudo Arabijai), kad priverstų juos eiti reformų keliu. Anot O'Neillo, būtent esminių reformų inicijavimas ir yra ta strategija, kuri izoliuoja ir nuslopina sukilimą³⁹. Tačiau panašu, kad JAV neturi nei reikiamų svertų suvereniose valstybėse, nei pakankamai politinės valios juos panaudoti, ypač kuomet mato trumpalaikę strateginę naudą palaikyti nedemokratiškus režimus bei pavojų, jog tie patys demokratiniai mechanizmai bus išnaudoti radikalų atėjimui į valdžią. Tokių raidos scenarijų, pavyzdžiui, branduolinių ginklų turinčiame Pakistane galima lengvai priskirti košmarams. Todėl nenuostabu, kad JAV pamažu praranda entuziazmą demokratizavimo strategijai, o jokios alternatyvos, kuria galima būtų perimti Al Qaedaos ideologinę iniciatyvą, vis dar nerasta.

Bene įdomiausias konvergencijos tarp klasikinės sukilimo ir kontrsu- kilimo teorijos bei „globalaus karo su terorizmu“ pavyzdys yra pačių JAV pripažinimas, jog būtent ši teorija dabar sudaro JAV strategijos pagrindą. 2006-ųjų strateginės peržiūros dokumentas cituoja teorijos klasikų ir akcentuoja karinės galios ribotumą šiame konflikte bei būtinybę derinti karinius veiksmus su politine, diplomatine, ekonomine, socialine, propogandine, žvalgybine ir juridine dimensijomis. Visiškai pagal teoriją, JAV strategai pripažino, jog tai bus ilgas karas: netgi pats dokumentas turi antraštę „Ilgas karas“. Karinė galia suvokiama tik kaip instrumentas, kuriuo pasiekiamas tam tikras sulaikymo bei saugumo jausmo efektas, kol konfliktas neišsispręs kovos dėl „širdžių ir protų“ dimensijoje, ko ir reikalauja sukilimo ir kontrsu- kilimo teorija⁴⁰. Deja, nors karine prasme JAV tampa pakankamai kompetentingu kontrsu- kilėliu, pagrindinėje – idėjinės ir politinės kovos – plotmėje daroma labai mažai, o tuo tarpu bet kokios karinės ir politinės klaidos yra Al Qaedaos ir jos šalininkų ir toliau panaudojamos JAV reputacijai musulmonų pasaulyje naikinti. Akivaizdžiai trūksta JAV įdirbio toje kontrsu- kilėlio tinklo dalyje, kurią sudaro nevalstyb- iniai veikėjai, galintys suteikti geresnę atramą musulmonų „širdžių ir protų“ atkariavimo kampanijoje, nei kai kurie draugiški, bet itin musulmonų akyse susikompromitavę valstybiniai režimai.

Jungtinės Valstijos, kaip ir dauguma vyriausybių praeityje, susidūrusių su sukilimo tipo karais, praleido pro akis latentinę globalaus sukilimo prieš jų dominavimą fazę, kuomet vyko Al Qaedaos politinis ir karinis organizavimasis. Aktyvių veiksmų stadijoje, besistengiant prislopinti sukilimo intensyvumą, yra kuklių pasiekimų (pavyzdžiui, nepraleidžiama progos pabrėžti, kad nuo 2001 m. rugsėjo 11-osios išpuolių Al Qaeda daugiau nesugebėjo smogti Jungtinėms Valstijoms jų pačių teritorijoje), bet padaryta ir daug strateginių klaidų. Pripažinus, kad „globalinis karas su terorizmu“ yra ne kas kita, kaip globalinis sukilimas ir kontrsu- kilimas, galbūt dar daugiau klaidų bus išvengta, tačiau ilgame kare pergale bus tokia pat nepastebima, kaip ir karo pradžia.

³⁹ Plačiau žr.: O'Neill B., (note 7) 8 skyrius.

⁴⁰ Plačiau žr.: *Quadrennial Defense Review Report*, Washington D.C.: U.S. Department of Defense, 2006, www.defenselink.mil/qdr/report/Report20060203.pdf, 2006-08-18.

Išvados

Terminas „globalus karas su terorizmu“ yra jau tapęs šablonu, o terorizmo ekspertai žeria patarimus ir strategijas, kaip jį vykdyti, retai susiedami juos su platesniu ir išbandytu teoriniu pagrindu. Pradedant nuo atsisakymo vykstantį konfliktą pripažinti karu ir baigiant jo globalaus masto pasekmių nesuvokimu, šio karo priešakinėse linijose esantys strategai prarado nemažai laiko, kol buvo iš naujo atrasta ir suvokta klasikinės sukilimo ir kontrsukilimo teorijos bei jos šiuolaikinių atmainų vertė. Tai, ką jau pripratome traktuoti tik kaip siekį užkirsti kelią tolesniems teroro išpuoliams, reikia traktuoti kaip „politinį karą“ įvairių idėjų dimensijoje, kur svarbiausia yra musulmonų pasaulio auditorija ir kur smurtas pasitelkiamas kaip jos nuomonės formavimo poveikio ir mobilizavimo priemonė. Tai, kad šio smurto pagrindinis taikinys yra tarptautinės sistemos hegemonas ir dabartinės pasaulio tvarkos palaikytojas, būtent Jungtinės Valstijos, bei jas palaikančios valstybės ir visuomenės, paverčia šį karą iš tikrųjų pasauliniu karu. Kaip ir tai, kad Al Qaeda darbotvarkė ir politinės mobilizacijos arealas peržengia daugelio valstybių sienas. Dėl globalaus masto ir kovojančių pusių pobūdžio gali kilti sunkumų absoliučiai tiksliai pritaikant klasikinę sukilimo ir kontrsukilimo teoriją tarptautinės sistemos lygiu, bet konflikto strategija nepriekaištingai parengta pagal sukilimo ir kontrsukilimo teoriją. Šiame kare ginkluota jėga vaidina daug mažesnę vaidmenį nei įprastiniame ginkluotame konflikte. Kovojančiuose tinkluose – Al Qaeda ir JAV vadovaujamoje koalicijoje – informacija, propaganda, politiniai, socialiniai ir kultūriniai ryšiai reiškia daug daugiau nei karinė jėga. Kaip ir visi pasauliniai karai (Pirmasis, Antrasis ir Šaltasis), jis, be jokios abejonės, gali pakeisti pasaulio tvarką, kaip kad sukilimai sugeba pakeisti politinę tvarką valstybių viduje. Galbūt globalus Al Qaeda sukilimas, spaudžiamas ryžtingo, ilgam konfliktui pasirengusio ir iš savo klaidų besimokančio kontrsukilimo, galiausiai išsivėps, kaip kad nutinka daugumai sukilimų valstybių viduje. Tačiau lygiai taip pat egzistuoja galimybė, kad Al Qaeda sukilimas taps tuo katalizatoriumi, kuris privės prie *Pax Americana* žlugimo. Tikriausiai tam reikės ir daugiau „ingredientų“ – Kinijos galybės augimo, Rusijos oponavimo JAV politikai stiprinimo, gilios ekonominės ar finansinės krizės pačiose JAV, jų technologinio dominavimo susilpnėjimo ar panašių veiksnių, bet lygiai taip pat valstybių politinius režimus sukilimai ilgainiui sužlugydavo dėl tų režimų silpnų vietų ir netobulumų. JAV, nors ir lėtai suvokusios, kas vyksta, jau pasitelkė sukilimo ir kontrsukilimo teorijos paaiškinimus savo strategijoje ir net pabandė sukonstruoti ideologinę alternatyvą Al Qaeda siekiams diskredituoti ir neutralizuoti. Tačiau vis dar nėra suvokimo, kad užsienio ir saugumo politikoje JAV negali sau daugiau leisti nekoordinuotų, tik į atskirus regionus ar valstybes nukreiptų, fragmentuotų, nenuoseklių veiksnių ar iniciatyvų. Tokiame kare, kurį kariauja Amerika ir jos sąjungininkai, įvairių kryptų nekoordinuotumas ir nesubordinuotumas globalaus kontrsukilimo strategijai turės liūdną pasekmę. Kokios tos pasekmės bebūtų, mes jų neišvysime dar ilgai. Sukilimas ir kontrsukilimas yra ilgas karas, o laikas paprastai būna sukilėlių sąjungininkas. Viena aišku – jam pasibaigus, pasaulis gali atrodyti visai kitoks nei dabar.